

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОГО РИНКУ

METHODOLOGICAL FEATURES OF EVALUATION OF SAFETY OF THE INSURANCE MARKET

УДК 368:33.012.42/43–049.5

Корват О.В.

к. е. н., доцент кафедри управління фінансовими послугами Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

У статті уточнено сутність безпеки страхового ринку. Проаналізовано сучасні методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки. Виокремлено особливості в оцінюванні безпеки функціонування страхової галузі. Обґрунтована відмінність підходів до оцінки стійкості та безпеки страхового ринку.

Ключові слова: безпека страхового ринку, економічна безпека, рівень безпеки, оцінювання безпеки, стійкість.

В статті уточнена сутність безпеки страхового ринку. Проаналізовані сучасні методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки. Виокремлено особливості в оцінюванні безпеки функціонування страхової галузі. Обґрунтовано відмінність підходів до оцінки стійкості та безпеки страхового ринку.

дов до оцінки устойчивости и безопасности страхового рынка.

Ключевые слова: безопасность страхового рынка, экономическая безопасность, уровень безопасности, оценивание безопасности, устойчивость.

The essence of safety of the insurance market is specified. Modern methodological approaches to assessing of the level of economic safety are analyzed. The peculiarities in safety assessment of the functioning of the insurance industry are singled out. The difference in approaches to the assessment of the stability and safety of the insurance market is substantiated.

Keywords: safety of the insurance market, economic safety, level of safety, safety assessment, stability.

Постановка проблеми. Фінансова безпека є однією з найважливіших складових економічної та національної безпеки країни. Актуальність проблеми запобігання та попередження загроз фінансовій безпеці визначена Концепцією забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р [1].

Результати функціонування страхового ринку як найбільшої частини небанківського фінансового сектору безпосередньо позначаються на стані національної економіки. Дієве реагування на реальні та потенційні загрози страхового ринку можливе лише у разі їх вчасного виявлення. Саме тому наявність об'єктивних оцінок рівня його безпеки вкрай необхідне для захисту національних інтересів у сфері страхування і забезпечення безпеки національної страхової галузі в умовах кризового стану економіки України та динамічних змін глобального економічного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тематика проблеми оцінювання рівня економічної безпеки цікавить багатьох вітчизняних дослідників, зокрема: В.М. Вареник [2], А.І. Сухорукова [3; 4], О.В. Тимошенко [5], Ю.М. Харазішвілі [6–8]. Публікації цих науковців побудовані переважно на обговоренні переваг і недоліків методичних підходів до розрахунку економічної безпеки, затверджених на законодавчому рівні [9; 10]. Згідно із цими методиками рівень безпеки страхового ринку є складником фінансової безпеки, яка у свою чергу є складником безпеки економічної.

Низка наукових робіт І.Г. Бабець [11], Г.С. Бовсунівської [12], О.Й. Жабинець [13] присвячена аналізу

результатів розрахунків рівня безпеки страхового ринку України на базі офіційних статистичних даних з використанням індикаторів, що пропонуються у вищезазначених нормативних документах [9; 10]. При цьому авторами не ставиться питання щодо об'єктивності оцінювання безпеки ринку страхових послуг за офіційними методичними рекомендаціями [9; 10].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки та виокремлення особливостей оцінювання безпеки страхового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сутність поняття «безпека страхового ринку» здебільше трактується науковцями [11, с. 224; 14; 15, с. 226; 16, с. 190], як «певний стан», який характеризується різними ознаками: рівновагою і збалансованістю відносин, забезпеченістю фінансовими ресурсами, захищеністю інтересів, здатністю формувати попит на страхові послуги, стабільністю та ефективністю функціонування, своєчасністю виконання страхових зобов'язань. Перелічені формулювання пояснюють багатогранність досліджуваної категорії.

Заслугує уваги робота Л.П. Коваль щодо вирішення проблеми удосконалення понятійно-категоріального апарату дослідження фінансової безпеки [17]. З точки зору статичного підходу Л.П. Коваль визначає фінансову безпеку, як стан, який характеризується збалансованістю фінансової складової економічної системи, відсутністю загроз або здатністю їх нейтралізувати, а також протистояти загрозам тобто адаптуватись до нових умов. Фінансова стійкість і відсутність загроз трак-

туються науковцем, як ключові ознаки фінансової безпеки. Для розширення розуміння фінансової безпеки Л.П. Коваль пропонує розглядати її комплексно з використанням статичного та діяльнісного підходів, як певний стан та сукупність умов функціонування [17, с. 98–99].

На думку автора, визначення безпеки, як здатності до адаптації в умовах дії ризиків або здатності протистояти загрозам, є неточним, оскільки наявність адаптаційних механізмів і здатність системи виконувати свої функції при суттєвих негативних ситуаціях описується категорією «стійкість» [18, с. 77].

З позицією трактування безпеки, як процесу або діяльності з нейтралізації загроз, автор також не погоджується: дії щодо запобігання, нейтралізації та мінімізації загроз слід розглядати, як процес забезпечення безпеки, а саму безпеку у загальному розумінні – як відсутність загроз в окремий момент часу. Таким чином, безпека страхового ринку є результатом процесу її забезпечення, а її рівень має вимірюватись на певну дату оцінювання.

Для уточнення змісту поняття «безпека страхового ринку» слід з'ясувати сутність пов'язаної із ним категорії «загроза». Слід відзначити суперечливість поглядів дослідників на цей термін. Доволі часто використовується визначення загроз, як нереалізованих, проте, можливих збитків [19, с. 286; 21, с. 15] чи «наявних або потенційно можливих явищ і чинників, що створюють суттєву небезпеку ... інтересам» [20]. Зауважимо, що поняття «інтерес» в економічній науці позначає потреби, мотиви або стимули дій [17, с. 97]. Думається, що найбільш правильно трактувати негативну спрямованість впливу загроз не на інтереси чи активи, а на майбутнє ефективне функціонування і розвиток суб'єкта безпеки (у цьому дослідженні – страховий ринок).

Враховуючи, що в науці вже узгоджена класифікація загроз на внутрішні та зовнішні, автором пропонується розглядати сутність безпеки страхового ринку, як комбінацію двох складових: стану страхового ринку (внутрішня складова) та сукупності макроекономічних умов функціонування страхового ринку (зовнішня складова), кожна з яких характеризується відсутністю загроз для ефективного виконання страховим ринком своїх функцій з трансформації фінансових ресурсів [18, с. 77]. Такий підхід до визначення безпеки узгоджується з висновками досліджень О.І. Барановського [21, с. 13] та Л.П. Коваль [17, с. 99].

Базуючись на вищенаведеному визначенні безпеки страхового ринку, її оцінювання, слід сприяти на основі виявлення та вимірювання рівня внутрішніх і зовнішніх загроз ефективному функціонуванню страхового ринку. Крім внутрішніх і зовнішніх загроз О.І. Барановський радить розрізняти загрози наявні та потенційні, загальні й одиничні, довго-, середньо- та короткострокові, тимчасові й постійні та систематизувати їх стосовно об'єкта, способу

(механізму) реалізації; суб'єктів, причетних до реалізації загроз; наслідків і характеру їх впливу після реалізації [21, с. 20].

Оцінювання рівня економічної безпеки згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [10] здійснюється в такому порядку: формується множина індикаторів у розрізі складових економічної безпеки, визначаються їх характеристичні значення та типи (стимулятор, дестимулятор або змішаний тип), приводяться різні за типами індикатори до інформаційної односпрямованості та розмірності (нормування), визначаються вагові коефіцієнти та розраховуються інтегральні індекси за окремими сферами економіки й інтегральний індекс економічної безпеки держави в цілому.

На думку О.В. Тимошенко [5, с. 33], А.І. Сухорукова та Ю.М. Харазішвілі [4, с. 14; 7; 8], в офіційних підходах до комплексного оцінювання безпеки відсутнє обґрунтування критеріїв відбору відповідних індикаторів, встановлення їх порогових значень, потребує удосконалення методологія розрахунку інтегрального показника та вимагається перегляд складу індикаторів.

Проблема вибору методик об'єктивного інтегрального оцінювання безпеки (адитивної, мультиплікативної, матричної та графічної моделей) обговорюється науковцями [5; 7; 6]. За дослідженнями Ю.М. Харазішвілі, найбільш доцільним є використання мультиплікативної форми інтегрального індексу [7; 8].

Важливим зауваженням щодо удосконалення офіційного методичного забезпечення є необхідність визначення порогових значень таким чином, щоб під час оцінювання мати можливість порівнювати значення індикаторів і виявляти зони та рівні небезпек. Крім того, порогові значення мають переглядатися залежно від стану економіки та макроекономічних завдань [7].

Важливий науковий результат, з точки зору автора, було отримано В.М. Вареник під час порівняння складових і груп показників за Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України та Індексом глобальної конкурентоспроможності [2, с. 75]. Аналіз зазначених методик, проведений В.М. Вареник, дав змогу виявити, що у цілому групи індикаторів відображають однакову суть, проте в українській методиці не використовуються такі показники, як етика, корупція, зловживання впливом, марнотратство державних витрат, якість освітньої системи тощо, а також те, що національна методика не бере до уваги рівень розвитку держави.

Ю.М. Харазішвілі також наголошує на важливості розширення показників оцінювання економічної безпеки, зокрема тими, що дозволять враховувати тіньові аспекти розвитку країни та темпи науково-технічного прогресу [7; 8]. Він також вважає, що мето-

дологія інтегрального оцінювання повинна дозволити отримувати оцінку економічної безпеки як кінцевий результат соціально-економічного розвитку.

Згідно із вищенаведеним визначенням сутності безпеки, стан економічної системи, що характеризується, зокрема, рівнем розвитку та конкурентоспроможністю, є внутрішньою складовою безпеки, тому використання груп показників, які враховують ступінь розвитку, є доцільним для отримання об'єктивної оцінки.

Безпека страхового ринку як складова фінансової й економічної безпеки може оцінюватись за розглянутими методичними підходами, але з урахуванням особливостей функціонування страхового ринку. До основних специфічних характеристик страхової діяльності слід віднести ризиковість страхових операцій, інверсне ціноутворення страхових послуг, довгостроковий характер страхування життя, формування страхових резервів для майбутніх страхових виплат, розміщення резервів у дозволені активи, отримання доходу від інвестування, зниження рівня технічного ризику через перестраховування, наявність нормативних вимог до капіталу.

Слід зазначити, що натеper офіційні методики містять обмежену систему показників, за якою неможливо повноцінно виявити внутрішні та зовнішні загрози функціонування страхового ринку. Так Методика **розрахунку рівня економічної безпеки** [9] включала шість показників для оцінювання безпеки страхового ринку:

показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП);

– показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США;

– частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, відсотків;

– рівень страхових виплат, відсотків;

– частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, відсотків;

– частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, відсотків.

Цими показниками вимірювався рівень забезпеченості страховиків фінансовими ресурсами для відшкодування збитків за договорами страхування, а також ефективного функціонування ринку [9]. Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [10] було скасовано обчислення рівня безпеки страхового ринку, а перелік індикаторів був змінений та скорочений до двох:

– рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), відсотків;

– частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), відсотків.

Таким чином, адекватна діагностика безпеки страхового ринку за офіційною методикою не може

бути проведена. Для оцінювання безпеки доцільно використовувати подібний методичний підхід, який застосовується в страхуванні у тестах раннього попередження [23] й індикаторах стійкості страхових компаній, що пропонуються МВФ [24]. Оцінювання стійкості страхового ринку здійснюється у пруденційному нагляді на підставі консолідованих звітних даних з розширенням системи тестів раннього попередження показниками, що дозволяють враховувати макроекономічні ризики, зовнішні та внутрішні економічні зв'язки системи. Індикатори стійкості структуровані за такими групами [25, с. 10–12]:

– агреговані макропруденційні індикатори за підходом CAMELS;

– показники внутрішніх зв'язків усередині страхового ринку;

– показники зв'язків страхового ринку з макро-системами світу;

– показники концентрації страхового ринку;

– показники системної значущості страхового ринку;

– індикатори потенційних економічних навантажень.

Підхід CAMELS у страхуванні передбачає аналіз достатності капіталу (capital), якості активів (asset quality), перестраховування (reinsurance), адекватності виплат і актуарних зобов'язань (adequacy of claims and actuarial liabilities), менеджменту і корпоративного управління (management and corporate governance), доходності і прибутковості (earnings), ліквідності та узгодженості активів і зобов'язань (liquidity and asset/liability matching), уразливості до дій пов'язаних осіб (subsidiaries and related parties), чутливості до ринкового ризику (sensitivity to market risk) [22, с. 3].

Методики вимірювання стійкості та безпеки будуть відрізнитись за показниками, оскільки мають різний об'єкт оцінки: для безпеки – це наявні та потенційні загрози при певному рівні розвитку системи, для стійкості – ризики функціонування та здатність системи їм протистояти.

Ураховуючи, що ризик стає загрозою, якщо його рівень високий, то показники стійкості страхового ринку, що вимірюють ризики, можуть застосовуватись для оцінювання безпеки. Відмінними в оцінюванні стійкості будуть індикатори, що відображають здатність системи протистояти загрозам, які не враховуються для оцінювання безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Безпеку страхового ринку доцільно регулярно оцінювати Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, одночасно із оцінюванням стійкості страхової галузі через те, що більшість розрахунків буде однаковою.

Методичний підхід до оцінювання рівня безпеки функціонування страхової галузі потребує розробки. Для побудови дієвої системи індикаторів безпеки страхового ринку слід здійснити декомпозицію

системи та «розглянути комплекс взаємозв'язаних структурних складових безпеки, які відображають функціонування окремих сфер» [8, с. 29], зокрема: страхування життя, страхування іншого, ніж страхування життя, інфраструктури страхової галузі. Оцінювання має проводитися у першу чергу на базі аналізу основних фінансових потоків за видами та у розрізі типів економічних відносин і місцезнаходження контрагентів суб'єктів страхового ринку.

Під час формування системи показників, визначення порогових значень, обрання підходів до обчислення інтегрального індексу безпеки страхового ринку слід враховувати зауваження та пропозиції щодо удосконалення методик оцінювання економічної безпеки країни, запропоновані провідними науковцями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-p>.

2. Вареник В.М. Аналіз методик розрахунку економічної безпеки України / В.М. Вареник // Академічний огляд. – 2016. – № 1. – С. 70–79 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://duan.edu.ua/uploads/vidavnistvo-15-16/15253.pdf>.

3. Сухоруков А.І. Теоретико-методологічний підхід до інтегральної оцінки та регулювання рівня економічної безпеки держави / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі // Банківська справа. – 2011. – № 4. – С. 13–32.

4. Сухоруков А.І. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3. – С. 5–15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/3-1437122251.pdf>.

5. Тимошенко О.В. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави / О.В. Тимошенко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 6. – С. 32–37.

6. Харазішвілі Ю.М. Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки країни / Ю.М. Харазішвілі // Наука та наукознавство. – 2014. – № 4. – С. 44–58.

7. Харазішвілі Ю.М. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України: Аналітична записка / Ю.М. Харазішвілі, А.І. Сухоруков, Т.П. Крупельницька – К.: НІСД, вересень 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1358/>.

8. Харазішвілі Ю.М. Адаптивний підхід до визначення стратегічних орієнтирів економічної безпеки України / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь // Економіка України. – 2014. – № 5. – С. 28–45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_5_3.

9. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basejw/ua-qmtipe/index.htm>.

10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.

11. Бабець І.Г. Інтегральна оцінка безпеки страхового ринку України / І.Г. Бабець, О.Й. Жабинець // Бізнес Інформ. – 2015. – № 2. – С. 223–228 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_2_38.

12. Бовсуновська Г.С. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки страхового ринку України / Г.С. Бовсуновська // Економічний аналіз. – 2014. – Т. 16(1). – С. 167–173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2014_16\(1\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2014_16(1)_26).

13. Жабинець О.Й. Фінансова безпека страхового ринку / О.Й. Жабинець, Н.І. Вакиряк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 233–237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2011/21_4/233_Zhab.pdf.

14. Гладчук О.М. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України / О.М. Гладчук // Ефективна економіка. – 2014. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2931>.

15. Нужнов Є.В. Актуальні питання фінансової безпеки в сфері страхування / Є.В. Нужнов // Європейські перспективи. – 2012. – № 4. – С. 223–228.

16. Бовсуновська Г.С. Специфічні прояви загроз фінансовій безпеці страхового ринку / Г.С. Бовсуновська // Економічний простір. – 2015. – № 93. – С. 189–199 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escpros_2015_93_19.

17. Коваль Л.П. Понятійно-категоріальний апарат дослідження фінансової безпеки / Л.П. Коваль // Фінансовий простір. – 2013. – № 3. – С. 95–100.

18. Корват О.В. Теоретичні аспекти забезпечення безпеки страхового ринку / О.В. Корват // Сучасні проблеми фінансового моніторингу: зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8–9 грудня. 2016 р.). – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2016. – С. 76–79. .

19. Сокол С.В. Страховий ринок та основні загрози його фінансовій безпеці / С.В. Сокол, О.М. Деркач // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми. – 2012. – Вип. 34. – С. 285–291.

20. Концепція фінансової безпеки України (проект) / Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ufin.com.ua/консерсія/008.doc>.

21. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7–25.

22. Внукова Н.М. Пруденційний нагляд у сфері страхування: монографія / Н.М. Внукова, О.В. Корват, Н.С. Опешко. – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – 2016. – 260 с.

23. Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків [Електронний ресурс]: затв. Роз-

порядженням Держфінпослуг від 17.03.2005 р. № 3755 // Правова бібліотека України. – Режим доступу: <http://ukraine.uapravo.net/data/base21/ukr21633.htm>.

24. Показатели финансовой устойчивости [Электронный ресурс]: руководство по составлению // Международный Валютный Фонд. – 2007. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/rus/guide.pdf>.

25. Корват О.В. Формування системи забезпечення пруденційного нагляду за діяльністю зі страхування життя: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / О.В. Корват. – Х. – 2011. – 20 с.